

SELECTED MEDIA APPLICABLE UNDER THE ART ACTION ISSUE FOR THE OLD SCHOOL AGE PERIOD

VYBRANÉ MÉDIÁ APLIKOVATEĽNÉ V RÁMCI OKRUHU PROBLEMATIKY ART ACTION PRE OBDOBIE STARŠIEHO ŠKOLSKÉHO VEKU

PaedDr. Mgr. art. Biarincová Patricia, PhD.

Pedagogická fakulta, KU Ružomberok, Slovensko

ABSTRACT

The paper deals with selected media, which are by their nature oriented to action / action art and are applicable in pedagogical, educational practice.

Key words: medium, art strategies, action art

ABSTRAKT

Príspevok sa zaoberá náčrtom vybraných médií – krajina, fotografia, telo, papier, textil, ktoré sú svojou podstatou orientované na akciu/action art a sú aplikovateľné v pedagogickej a edukačnej praxi.

Kľúčové slová: médium, výtvarne stratégie, akčné umenie

ÚVOD

Výtvarná edukácia je v našom vzdelávacom systéme pre obdobie staršieho školského veku (11-15 rokov) nasmerovaná a späť aj s rozvojom výtvarného vnímania, cítenia a poznávania. Tým, že výtvarná výchova aplikuje do edukácie tvorivé experimentovanie s umením dáva možnosť rozvíjať u žiaka poznávanie o svete cez vlastné sebvýjadrenie, dáva príležitosť poznávať umenie cez praktické aktivity prostredníctvom uplatnenia rôznych výtvarných médií.

Obdobie staršieho školského veku (11-15 rokov) je poznačené krízou výtvarného prejavu. V tomto období zohráva veľkú úlohu rozvoj abstraktného myslenia. Všeobecne pozorujeme posun k inému spôsobu výtvarného myslenia a vyjadrovania, ktorý je vlastný dospelým. Žiak/dieťa upúšťa od zaužívaných ikonografických znakov a nahrádza ich iným spôsobom vyjadrovania. Výtvarný prejav v tejto fáze vývoja jedinca prechádza ťažkým obdobím, stráca sa radosť z tvorby, prejav je popisný, suchopárny, bez výrazu. V niektorých prípadoch záujem o výtvarné vyjadrenie je definitívne ukončený. Avšak použitím adekvátne vybraných pedagogických prístupov, vhodne zvolenými výtvarnými technikami, striedaním rôznorodých materiálov či spôsobom ako a kde prebieha vyučovacia hodina a tiež citlivé a primerané vedenie žiakov učiteľom výtvarnej výchovy môže výrazne uľahčiť alebo zmierniť detskú výtvarnú krízu. Ako teda postupovať? Učiteľ/ pedagóg výtvarnej výchovy by sa mal zamerať na široké spektrum tém, úloh, výtvarných techník a médií, ktoré pomôžu žiakom naďalej sa výtvarne vyjadrovať a rozvíjať vo vlastnej tvorbe.

VYBRANÉ MÉDIÁ PRE OBDOBIE STARŠIEHO ŠKOLSKÉHO

V rámci projektu *KEGA 002KU-4/2019 Stelesnená skúsenosť s využitím art action* sme pre potreby edukačnej praxe vytvorili konkrétne úlohy/aktivity, situačno-art akčné modely pre starší školský vek, ktoré súvisia s action art. V rámci akčného umenia sme sa zamerali na početné možnosti implementácie rôznych umeleckých stratégií, ktoré sú svojou podstatou orientované na akciu/action art.

V kontexte vzťahu akčného umenia k aktérovi sme sa vo väčšej miere orientovali na stratégiu land art. V súvislosti s umeleckou stratégiou land art sme vymedzili vybrané základné pojmy/médiá, ktoré sa samozrejme objavujú aj v iných výtvarných/umeleckých stratégiách. Vyselektované médiá sú nami chápané v kontexte s naším uchopením danej riešenej oblasti problematiky, ktorou sa zaoberáme, sú to nasledovné pojmy:

krajina, telo, fotografia/digitálny záznam, textil, papier – jedná sa o nami vyselektované médiá s ktorými môžeme pracovať v súvislosti s action art a ktoré sú vhodné a aplikovateľné v rámci okruhu problematiky action art v živote človeka.

Pod pojmom „médiu“ sa v umení označuje konkrétny umelecký materiál, ktorý umelec používa na vytvorenie umeleckého diela alebo sa používa na popísanie konkrétneho druhu umenia. Napríklad maľba je médium, tlač je médium a socha je médium. Každá kategória umeleckých diel je v podstate vlastným médium. Sochári môžu napríklad ako médium použiť kov, drevo, hlinu, bronz alebo mramor. Tvorcovia grafiky môžu na opísanie svojho média použiť slová ako drevoryt, linoryt, lept, rytie a litografia. Médium môže byť čokoľvek. Umelci, ktorí používajú viac médií v jednom umeleckom diele, to zvyčajne nazývajú „zmiešané médiá“. V nasledujúcom texte naznačíme súvislosti medzi vybranými médiami a stratégiami. Konkrétne vybrané médiá popíšeme z aspektu problematiky action art v živote človeka, naznačíme ich silné stránky a možnosti s ktorými môžeme pracovať počas výtvarných aktivít.

KRAJINA. AKCIA V PRÍRODE/KRAJINE

Akčné umenie definitívne ukončilo éru modernistických smerov, otvorilo priestor pre nové možnosti umenia, ktorého rozvíjanie môžeme sledovať až do súčasnosti. S otvorenosťou pre všetky druhy umeleckého vyjadrenia začalo čerpať podnety z divadla, hudby, tanca, voľne sa pohybovalo z jednej disciplíny do druhej. Takáto interdisciplinárnosť a medziodborovosť poskytla akčnému umeniu neobmedzené hranice na poli obrazotvornosti. Akční umelci začali pracovať s novými formami vyjadrovania a aj novými výrazovými prostriedkami. Akcia nahradila proces tvorby umeleckého diela, povýšila ho na jedinú najpodstatnejšiu súčasť. Pre účastníkov akcie a samotného autora sa stal najdôležitejším neopakovateľný zážitok z prežívania akcie (Biarincová, 2020).

Land artové umenie v krajine má mnoho podôb. Umožňuje človeku nadviazať kontakt s prírodou, vstúpiť do nej a zanechať stopu.

Množstvo umelcov sa snažilo a naďalej sa snaží opäť porozumieť elementárnej reči prírody, reči zeme, vody, vzduchu, ohňa či vetra, reči ktorou bol človek oslovovaný prírodou od začiatku svojej existencie. Ak chcel človek prežiť, musel sa nutne naučiť komunikovať s prírodou. Táto najstaršia forma dorozumievania sa je opäť postupne objavovaná autormi, ktorí sa snažia pracovať v súlade s prírodou, krajinou. Súčasný človek opakovane pociťuje potrebu zžiť sa s prírodou, žiť s ňou v harmónii, čerpať z nej silu, energiu a inšpiráciu. Tento návrat je často sprevádzaný hľadaním, skúmaním starých rituálov a obradov, ktoré viedli človeka životom po tisícročia a najdlhšie sa zachovali a prežili v ľudovom umení. V bytí ľudí plnili dôležitú funkciu, spájali ich s minulosťou ľudského rodu a zároveň ho pevne zakotvovali v prírode a v kozme (Morganová, 2009).

TELO A PRÍRODA

Človek aj keď sa s časti vydelil z prírodného prostredia je stále jeho súčasťou. Dýcha vzduch chodí po zemi, je jej plody, žije v nej.

V druhej polovici 20. storočia sa prehĺbila hrozba ekologickej katastrofy, ľudstvo si začalo uvedomovať následky svojho neuváženého konania proti prírode, azda aj preto sa príroda stala

dôležitým objektom, podnetom a spolutvorcom v umeleckých počinoch ľudí. Človek začal objavovať krajinu, skúmať ju, chodiť po nej. Putovanie po krajine človekom je azda najčastejším spôsobom styku človeka s prírodou. Jeho najprirodzenejším pohybom je chôdza. Chôdza sa objavuje v celej rade podôb i v akčnom umení. U niektorých umelcov sa stala celoživotnou témou. Tak jednoduchá a prirodzená činnosť ako chôdza nesie v sebe množstvo aspektov. V prvom rade je to fyzické premiestňovanie z miesta na miesto, v určitom rytme, priestore a čase. S tým súvisí skutočnosť, že chodec pri svojej činnosti/putovaní je ovplyvnený terénom krajiny, geografickým formou krajiny, prekážkami v trase. Na svojej ceste prechádza lesmi, lúkami, potokmi, vychádza a schádza z kopcov, sleduje trasu, mapuje trasu. Súčasne svojím pohybom zanecháva stopu na zemskom povrchu, ktorá časom zanikne, splynie s prírodou vplyvom atmosférických podmienok – dažďa, slnka, snehu, vetra. Človek putuje krajinou s istým cieľom alebo sa len tak bezstarostne bez konkrétneho cieľa.

U umelcov land artistov & body artistov sa putovanie stalo formou akcie. V rámci tejto polohy umelci kráčajú po krajine, pozorujú, fotografujú, zaznamenávajú, zbierajú prírodniny. Aktivity uskutočňujú na pre nich špecifických/zvláštnych miestach napr.: v jaskyniach, vrcholoch kopcov, v roklinách potokov. Jemné formy akcie je pomerne ťažko odlíšiť od uskutočnenej akcie a miesta/prostredia vytvoreného prírodou. Jedná sa o stopy po dotykoch, po prstovej kresbe či maľbe s prírodnými pigmentami, ktoré autor našiel cestou po krajine. V tvorbe land artistov & body artistov sa často objavuje motív putovania spojený s fotografickým záznamom, ktorý je v polohe záznamu z činnosti.

Ďalšia poloha body artu je v súvislosti – telo ako prostriedok sebapoznania umelca ale aj ako metóda poznávania a overovania ľudského, duchovného, fyzického vplyvu na sociálne a prírodné prostredie/okolie. Práca/akcia s ľudským telom v prírode, reakcie tela na prostredie a na situácie v ktorých sa telo nachádza. Všetky tieto ekvivalenty body artu, samotné diela body artistov, ktorí pracovali s vlastným telom, vznikali a boli predvádzané pred publikom ale aj v komornom prostredí prírody. Aktivity, akcie, činnosti či performancie body artistov sú zaznamenané a nasledovne sprostredkované cez médium fotografie, filmu, videa, texty ale aj kresby, maľby, otláčky, stopy.

FOTOGRAFIA/DIGITÁLNY ZÁZNAM

V rámci akčného umenia sa môžeme orientovať aj na médium fotografia/digitálny záznam či inscenovaná fotografia, ktoré majú potenciál záznamu využívaný v rámci rôznych umeleckých stratégií a tiež vo vizuálnej komunikácii. Toto médium sa stáva čím ďalej viac populárne a vo veľkej miere využívané aj v rámci internetovej/virtuálnej komunikácie. Fotografia sa v dnešnej dobe dostala do pozície veľmi dostupného dorozumievacieho prostriedku a nie len záznamového/dokumentačného ako sme ho vnímali v minulosti.

Fotografia, digitálny záznam, video patria medzi média, prostredníctvom ktorých vzniká istý zápis časového úseku, deja, akcie, okamžiku či myšlienky. Okrem zápisu sú to média slúžiace na dorozumievanie, komunikovanie, dokumentovanie, zaznamenávanie a šírenie informácií. Tieto všetky charakteristiky/vlastnosti sú aplikovateľné aj v rámci vzdelávacieho a výchovného procesu, vo voľnočasových aktivitách či pri tvorbe záznamu z rôznych akcií.

Všeobecne možno konštatovať, že momentálne majú ľudia tendenciu vo veľkej miere zaznamenávať dianie a konanie seba či iných ľudí, zachytávať udalosti, zážitky, impresie z okolitého sveta v ktorom sa pohybujú respektíve žijú (azda najviac tomu podľahli mladí ľudia, teenageri), čo vedie k vytváraniu rôznych typov vizuálnych zápisov formou fotografie, videa či pomocou mobilu.

TEXTIL

Tvorivá práca s textilom vychádza z manipulácie s líniou textilného vlákna, plochou a s priestorom/hmotou/objemom, ktorá má svoje charakteristické vlastnosti ako farebnosť, priestorovosť, objemnosť, plasticita, štruktúralnosť (textúra materiálu) a haptickosť.

Textilní umelci v súčasnej dobe pracujú s médiom textilu rôznymi spôsobmi, okrem tvorby/vytvárania si textilného materiálu sa objavuje intenzívny záujem o iné techniky, nové technológie a spôsoby práce s textilom v rôznych konceptoch a kontextoch medzi iným aj spôsobom inštalácii. Textilná tvorba v prítomnosti je charakteristická svojou nejednoznačnosťou a postmodernou eklektickosťou, splývaním textilného umenia s voľným umením alebo jeho zameraním na dizajn.

Textilný materiál sa objavuje aj v koncepcii umeleckej stratégie land art a to formou autorskej techniky paketáž. Paketáž sa sústreďuje na obalovanie, vytváranie mystériá tajomna ale aj na ironizáciu konzumnej spoločnosti. Samotná umelecká stratégia land art pracuje s textilným materiálom nie len formou paketáže ale v súvislosti s tvorbou v krajine/prírode.

S textilným materiálom pracuje aj inscenovaná fotografia, kedy ho využíva ako základný alebo pomocný materiál.

Textilie považujeme za priateľské materiály, lahodiace zmyslovým vnemom, za materiály s ktorým sa príjemne, kreatívne a hravo pracuje. Tvorivá práca s textilom vychádza s narábaním s líniou textilného vlákna, ktorá manipuláciou/tvarovaním s vláknom/líniou prechádza na plochu alebo priestor/hmotu/objem. Vyznačuje prioritne vlastnosťami ako mäkkosť, tvárnosť, farebnosť a ako bonus textilný materiál je príjemný na dotyk, práca s nimi prináša relaxačné a terapeutické účinky.

PAPIER

Spektrum možnosti ako pracovať s médiom papier v kontexte art action je pomerne široké. Od využitia plošných aktivít, záznamov cez objektové, či priam akčné paketáže. Najčastejšie pri práci s papierom používame okrem kresliarskych techník aj techniky strihania, trhania, slepotlače, vodotlače, lepenia, krčenia, muchláže a skladania. Pri skladaní techniky origami, kirigami.

Okrem tvorby záznamu, skice, môžeme papier rôznym náradím a nástrojmi deštruovať. Pod deštrukciou papiera chápeme rozvrat, rozklad či skazu, v prípade papiera ňou rozumieme zmenu jeho povrchu alebo tvaru spôsobenú určitým zásahom, vzniká tak perforovanie, pálenie, strihanie, trhanie, krčenie.

Pri práci s papierom môžeme použiť vrstvenie, kedy navrstvením lepením/skladaním jednotlivých plôch na seba vzniká tretí rozmer, čiže z plochy tvoríme trojrozmerný objekt. Objekt môžeme tvoriť aj spôsobom práce s ručným papierom, kedy pri formovaní/modelovaní priestorového objektu z plochy do priestoru používame hmotu rozomletého papiera čiže využívame sekundárne možnosti technológii a recyklujeme papier, ktorý prešiel istým procesom natrhania, rozmočenia a rozomletia.

Objekty môžeme vytvárať aj prostredníctvom umeleckej stratégie paketáž, alebo aj starou japonskou technikou skladania papiera origami.

Medzi menej známe kreatívne metódy práce s médiom papier zaraďujeme aj pyrografiu. Jedná sa o takzvané písanie ohňom. Táto technika popálenia, respektíve pálenia povrchu papiera je pomerne stará. Fumáž je kresba na papier tvorená dymom z ohňa sviečky (Bošelová, Kudlička, 2017), ktorá zanecháva jemné stopy na papieri.

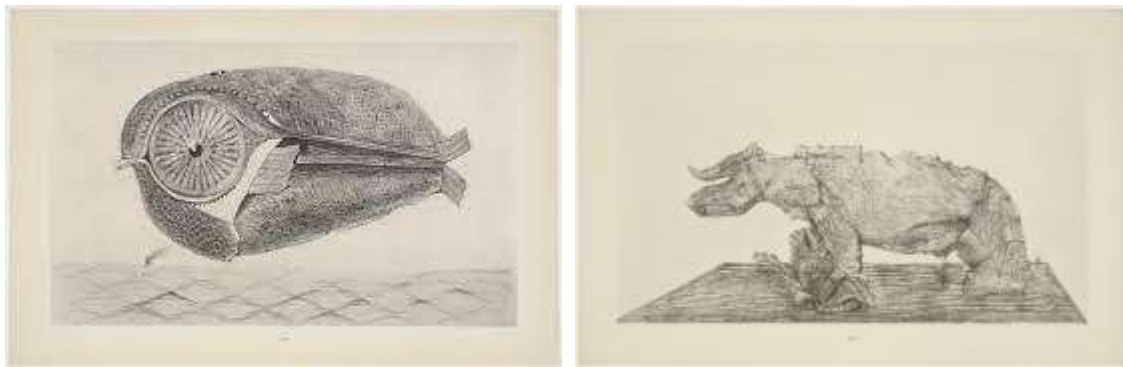
MÉDIUM PAPIER KONKRÉTNY PRÍKLAD NA VÝTVARNÚ AKTIVITU

Fantastické bytosti a zvieratá – frotáž

Východisko: Max Ernst – frotáž

Frotáž – umelecké médium prekopírovaním reliéfného povrchu na papier ceruzkou, rudkou, pastelkou, uhl'om, tlačiarenskou farbou, valčekom atď.

Autorská technika frotáž je dadaistická, surrealistická a „automatická“ metóda kreatívnej tvorby/aktivity, ktorá spočíva vo vytváraní textúrovaného povrchu pomocou trenia ceruzky alebo iného kresliaceho materiálu na papier (Štofko, 2007). Takýmto spôsobom pracoval aj Max Ernst.

Obr. č. 1 – 2 Max Ernst, frotáže

Materiál a pomôcky: papier, ceruzky rôznej tvrdosti a hrúbky, pastelky, uhlík, rudka

Spôsob/proces realizácie: žiaci aktivitu realizujú v interiéri a aj v exteriéri. Podstatou akcie je nachádzanie rôznorodých povrchov, ktoré zanechávajú stopu pri použití metódy automatického trenia ceruzky po papieri. Podľa tvrdosti materiálu a hrúbky ceruzky je možné vytvárať rôzne textúry. Skôr ako začnú žiaci s akciou, predkreslia si na papier fantastické/vymyslené zvieratá alebo bytosť, pri tvorbe sa inšpirujú surrealistickými dielami. Žiaci postupne šrafujú po povrchoch na predkreslené plochy papiera, ktoré nachádzajú v dostupnom priestore. Takýmto spôsobom vytvárajú automatický zápis a zároveň záznam/faktúru.

Akčná automatická kresba frotáž je výsledkom procesu hľadania, skúmania povrchov materiálov. Po haptickom a vizuálnom skúmaní povrchov objektov a predmetov a následnej činnosti samotnej kresbe vzniká kompozícia fantastických bytostí. Pri tejto úlohe sú podstatné vnemy z povrchov materiálov a ich transformácia do konkrétnej podoby. Dôležité je aj automatické opakovanie pohybov pri práci s ceruzkou/farebnou pastelkou, ktoré navodzuje stav sústredenia. Samotný proces vytvárania faktúr vedie k podnetom, pri ktorých žiaci musia oslobodiť myseľ, zapojiť podvedomie a abstraktné myslenie, čo smeruje k tvorbe myšlienkových obrazov a následne k produkcii rôznych asociácií v súvislosti so surrealistickým uchopením témy.

ZÁVER

Cez vybrané médiá a stratégie, ktoré sme načrtli, sme sa pokúsili o výber istej vzorky, ktorá svojou povahou, charakterom a možnosťami aplikácie v praxi predstavuje konkrétne spôsoby a metódy, ktoré spĺňajú naše kritéria použiteľnosti pre potreby projektu *KEGA 002KU-4/2019 Stelesnená skúsenosť s využitím art action*.

Nami vyselektované umelecké médiá a stratégie sú pomerne ľahko aplikovateľné vo vzdelávacom procese. Pri selekcii možností medzi plošnými a plastickými výtvarnými disciplínami by sme odporučili zamerať sa vo väčšej miere na priestorové/plastické druhy

aktivít. Žiakom staršieho školského veku v období krízy výtvarného prejavu tento typ činností pomáha kultivovať vzťah k materiálu, povrchu a priestoru, umožňuje tiež zdokonaľovať schopnosti spojené s hmatom a jemnou motorikou. A čo je veľmi sympatické v období puberty/období detskej výtvarnej krízy práve plastické techniky a činnosti spojené s akčným umením podporujú záujem o výtvarné vyjadrovanie, teda čiastočne kompenzujú stagnujúce kresliarske a maliarske aktivity. Aplikovaním aktivít vychádzajúcich z art action môžeme ozvláštniť tradičné a klasické formy vyučovacieho procesu, nenásilnou formou prispieť k získavaniu vedomostí a praktických zručností u žiakov. Po obsahovej a formálnej stránke prinášajú akčné aktivity zážitkovú formu vyučovania (vyvolávajú pozitívne pocity), podnecujú a podporujú aktívnu účasť pri výtvarnej/umeleckej tvorbe, rozvíjajú a iniciujú tvorivosť a kreatívne idey.

Príspevok vznikol ako parciálny výstup projektu *KEGA 002KU-4/2019 Stelesnená skúsenosť s využitím art action (hlavný riešiteľ projektu doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.)*.

BIBLIOGRAFIA

1. BIARINCOVÁ, P. (2020) *Art action v tvorbe človeka počas životnej cesty*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-561-0787-4
2. BOŠELOVÁ, M.; KUDLIČKA, J. (2017) *MYŠLIENKA – MATERIÁL – TVORIVOSŤ/médium papier*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-561-0459-0
3. GERŽOVÁ, J. a kol. (1999) *Slovník svetového a slovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia*. Bratislava: PROFIL. ISBN 80-968283-0-4 10
4. LAMSEROVÁ, J. (1990) *Didaktika výtvarné výchovy IV: výtvarný projev dospívající mládeže*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
5. MORGANOVÁ, P. (2009) *Akční umění*. Olomouc: Nakladatelství J. Vaci. ISBN 978-80-904149-1-4
6. ŠTOFKO, M. (2007) *Od abstrakcie po živé umenie* (Slovník pojmov moderného a postmoderného umenia). Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-8085-108-8
7. VÁGNEROVÁ, M. (2012) *Vývojová psychologie: detství a dospívání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0

Contact

PaedDr. Mgr. art. Patricia Biarincová, PhD.

Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita, Ružomberok, Slovensko

patricia.biarincova@ku.sk